

Bartosz Pasterski¹

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Budowa nowoczesnego społeczeństwa po 1989 roku”, Rzeszów – Dubiecko 24–25 listopada 2021 r.

Projekt naukowy „W drodze ku modernizacji. Niepodległa Polska i wolni Polacy w XIX–XXI wieku” finansowany w ramach konkursu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „Szlakami Polski Niepodległej”, pomimo trudnej sytuacji epidemicznej spowodowanej przez wirus SARS-CoV-2, w drugim półroczu 2021 r. został zrealizowany zgodnie z planem. Jednym z jego wymiernych efektów była konferencja naukowa „Budowa nowoczesnego społeczeństwa po 1989 roku” zorganizowana w dniach 24–25 listopada 2021 r. na Zamku w Dubiecku, w której wzięli udział przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych: m.in. historycy gospodarczy, ekonomiści, socjologowie, medioznawcy i politolodzy reprezentujący wiodące ośrodki akademickie w Polsce. Dzięki przedstawionym na sympozjum wynikom badań projekt został wzbogacony o wiedzę z zakresu procesów modernizacyjnych dotyczących zmian społecznych w Polsce po 1989 r.

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonał prorektor ds. Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, kierownik Zakładu Historii Gospodarczej i Społecznej Instytutu Historii i równocześnie kierownik projektu prof. dr hab. Paweł Grata, który powitał zgromadzonych uczestników. Wyraził radość z zorganizowania kolejnej konferencji w formule hybrydowej mimo wciąż utrzymującej się pandemii. Przed-

¹ Dr Bartosz Pasterski, absolwent studiów doktoranckich w Instytucie Historii, Kolegium Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Rzeszowski, al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów, e-mail: bpasterski@ur.edu.pl, nr ORCID: 0000-0003-4727-890X.

stawił główne założenia i cele projektu oraz dotychczasowe efekty jego realizacji. Poinformował także o ukazaniu się trzeciego tomu z serii „Biblioteka Polskiej Modernizacji” zatytułowanego *Modernizacja gospodarcza i społeczna okresu Polski Ludowej*.

Po wystąpieniu prof. dra hab. Pawła Graty rozpoczęły się obrady plenarne. W pierwszej sekcji zatytułowanej „Transformacja społeczna – próba deskrypcji” wystąpienia badaczy zainaugurował prof. dr hab. Julian Auleytner z Uczelni Korczaka w Warszawie referatem pt. *Zmiana ustrojowa 1989 roku z perspektywy nauki o polityce społecznej*. Prelegent podzielił swoje wystąpienie na trzy okresy: pierwszy dotyczył periodu przed 1989 roku, drugi – okrąglego stołu, a trzeci czasu po 1989. Z przytoczonych przez referenta badań wynikało, że 40% Polaków nie pamięta już okresu przełomu gospodarczego. Fakt ten był impulsem do przypomnienia najważniejszych wydarzeń polityczno-gospodarczo-społecznych poprzedzających transformację ustrojową w Polsce. Istotne znaczenie z punktu widzenia politologii i socjologii miał wówczas rozszczeniowy charakter społeczeństwa. Prelegent podkreślił, że ważny dla transformacji ustrojowej po 1989 r. był pojawiający się w dyskusjach i debatach problem ochrony społeczeństwa przed skutkami inflacji. Jednym z następstw przemian politycznych okazał się bowiem wzrost ubóstwa. W 1996 r. aż 40% społeczeństwa żyło poniżej minimum socjalnego, panowało czteromilionowe bezrobocie. W tym kontekście profesor Julian Auleytner podkreślił rolę samorządu terytorialnego oraz scharakteryzował jego samodzielne działania zapobiegające biedzie. W powiązaniu ze zmianami polityczno-gospodarczymi w 1990 r. pojawiła się bowiem pierwsza ustawa o pomocy społecznej. Zmiana ustrojowa przyczyniła się do odejścia od modelu społeczeństwa rozszczeniowego w kierunku „opiekuńczości”, czyli podniesienia rangi polityki socjalnej i wsparcia świadczeń społecznych.

Drugim referentem był dr Marian Zalesko z Uniwersytetu w Białymstoku, który wygłosił prelekcję pod tytułem *Modernizacja społeczna w III RP – perspektywa ekonomiczna*. Swoje wystąpienie rozpoczął od ustaleń terminologicznych związanych z pojęciem „modernizacja”, przyjmując jej rozumienie zaproponowane przez profesora Piotra Sztompkę. Kreśląc rys historyczny tego terminu, odwołał się do dwóch wiodących szkół. Według pierwszej modernizacja jest przedstawiana jako proces kauzalny, nieunikniony, którego wektory przebiegają linioowo i kierunkowo. Druga z kolei ujmuje modernizację nie jako coś nieuchronnego, ale jako pewną historyczną możliwość, co prowadzi do wielu odmian nowoczesności, a nie tylko jej jednego wzorca. Prelegent zaznaczył, że o biegu modernizacji rozstrzygają możliwości transformacyjne

danego społeczeństwa, czyli tzw. kapitał podmiotowości społecznej. Zastrzegł także, że uniwersalne prawa ekonomiczne nie przekładają się na rozwój poszczególnych narodów, decyduje o tym upowszechnienie się dostępu do infrastruktury społecznej. W podsumowaniu dr Marian Zalesko wskazał, że modernizacja polskiego społeczeństwa i gospodarki po 1989 r. miała w zasadzie charakter modernizacji imitacyjnej.

Prof. dr hab. Aleksander Bobko z Uniwersytetu Rzeszowskiego przedstawił referat pt. *Przemiany społeczne po 1989 roku w perspektywie etycznej*. Prelegent zwrócił uwagę, że procesy modernizacyjne analizowane w perspektywie etycznej nie znalazły się dotychczas w kręgu zainteresowań naukowych. Badacz dowodził, że społeczeństwo w Polsce żyło w permanentnym kłamstwie już od lat 70. XX w. Przełom nastąpił wraz z powstaniem „Solidarności”, która była postrzegana jako wspólnota ludzi o podobnych wartościach, jako społeczność walcząca z komunizmem. Rok 1989 okazał się moralnym zwycięstwem nowego ducha nad starym – komunistycznym. Jednocześnie nastąpiły wówczas trudności z kontynuowaniem etosu etycznego, które wynikały m.in. z perturbacji ze sformułowaniem programu przemian, sporu o rolę Lecha Wałęsy oraz braku aksjologicznego odwołania do przeszłości. Jako przykład zawarcia kompromisu profesor Bobko wskazał wejście w życie ustawy o ochronie życia z 1993 r. W kolejnych latach o kompromis w debacie publicznej było jednak bardzo trudno. W podsumowaniu mówca wskazał, że w lata 90. XX w. wkroczyliśmy z ogromnym kapitałem moralnym, szybko jednak zaprzepaszczyliśmy w kolejnych dekadach.

Ostatnim prelegentem w tej części obrad był dr hab. Krzysztof Bochenek, prof. UR, który wystąpił z referatem pt. *Przemiany społeczne czasu modernizacji w świetle współczesnej myśli filozoficznej*. Swoje rozważania rozpoczął od charakterystyki kondycji człowieka we współczesnym świecie. Ponowoczesność jest, zdaniem prelegenta, kwestią dyskusyjną, współczesny człowiek bowiem nie wie, kim jest, nie zauważa zmian zachodzących w otaczającym go świecie. Dominuje indywidualizm, który jest bezpośrednią przyczyną kryzysu wspólnoty. Podobny impas dotyka kwestii tożsamości i religii. W Polsce i na świecie postępuje laicyzacja. Religię zastępuje parareligia. Zdaniem referenta za parareligię dziś można uznać konsumpcjonizm. Konsument jest tylko aktorem na rynku, poddaje się mechanizmom sterowania. Kończąc swoje wystąpienie, dr hab. Krzysztof Bochenek wskazał na irracjonalizm jako nowy rodzaj metafizyki dominujący w przemianach społecznych czasu modernizacji.

Po wysłuchaniu wszystkich referatów moderator prof. dr hab. Paweł Grata zainicjował dyskusję, która dotyczyła m.in. wizji przyszłości

w świetle ekspansji współczesnej technologii oraz roli Internetu w rozwoju kreatywności jednostki, paneliści także podnosili kwestię negatywnych zjawisk komunikowania się w kontekście języka polityki.

Druga część obrad odbywała się pod hasłem: „Polityka społeczna czasów transformacji cz. I”. Jej moderatorką była dr hab. Teresa Zbyrad, prof. UR. Wystąpienia badaczy zainicjował dr hab. Mirosław Grewiński prof. Uczelni Korczaka w Warszawie referatem pt. *Kierunki rozwoju polskiej polityki społecznej po 1989 roku*. Swoje wystąpienie profesor Grewiński rozpoczął od przedstawienia punktów zwrotnych w polskiej polityce społecznej po 1989 r. Scharakteryzował dylematy dotyczące wyboru modelu przemian i reform. Wskazał na ważne etapy ich kształtowania się. Pierwszy to dylematy okresu transformacji. Drugim punktem zwrotnym było osadzenie polityki społecznej w ustawie zasadniczej z 1997 r.; trzecim – reformy rządu Jerzego Buzka; czwartym zaś integracja z Unią Europejską. Referent scharakteryzował także kierunki rozwoju polityki społecznej w kraju po 2000 r. Zwrócił uwagę na uruchomienie programów społecznych po 2015 r., m.in. „Rodzina 500+”. Stanowiło to nowe otwarcie w paradygmacie inwestycji społecznych. Jednocześnie profesor Grewiński zauważył, że jest to bardzo kosztowny program dla budżetu państwa; podobnie jak walka z pandemią Covid-19 i program szczepionkowy realizowany w trosce o bezpieczeństwo Polaków. We wnioskach prelegent wskazał, jakie cele udało się osiągnąć przez okres 30 lat w zakresie polityki społecznej, zaznaczył, że przede wszystkim wzrosła jakość życia i dobrobyt społeczny, zmalało bezrobocie, nastąpił spadek umieralności niemowląt.

Kolejnym prelegentem był dr hab. Jerzy Krzyszkowski prof. Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego im. Jana Długosza w Częstochowie, który mówił na temat *Przemian w polskiej pomocy społecznej po 1989 roku*. Na wstępie prelegent zauważył, że zagadnienie pomocy społecznej jest mało znane, a w związku z tym często ulega stereotypizacji. Natomiast publiczna pomoc społeczna ma długoletnie tradycje. Jej początki sięgają okresu dwudziestolecia międzywojennego, kiedy 16 sierpnia 1923 r. uchwalono ustawę o opiece społecznej. W dalszej części wystąpienia profesor Krzyszkowski przedstawił genezę współczesnej pomocy społecznej. Pierwsze postulaty co do jej kształtu pojawiły się już podczas obrad okrągłego stołu. Punktem zwrotnym był zaś 1999 r., kiedy wraz z reformą administracyjną powołane zostały nowe instytucje pomocy społecznej. Jednocześnie nastąpił rozrost biurokracji oraz związany z tym niski stopień koordynacji wspólnych działań między powiatem a ośrodkiem pomocy społecznej. Kolejnym punktem zwrotnym był rok 2004, kiedy doszło do europeizacji pomocy społecznej. W 2016 r.

wraz ze zmianami w polityce społecznej pojawiły się nowe powszechne programy społeczne. Prelegent omówił genezę i zasady działalności Centrum Usług Społecznych w 2020 r. W zakończeniu wystąpienia poddał analizie przyczyny istnienia barier blokujących współpracę między ośrodkiem zdrowia a punktem pomocy społecznej oraz trudności w finansowaniu działań pomocowych przez budżet państwa.

Następnym prelegentem był dr Krzysztof Chaczko z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, który przedstawił referat pt. *Pomiędzy selektywnością a powszechnością: Program Rodzina 500 plus jako próba modernizacji polskiej polityki społecznej*. Swoje wystąpienie rozpoczął od określenia perspektyw polityki społecznej pod kątem modernizacji. Scharakteryzował cechy świadczeń w modelu selektywnej polityki społecznej oraz cechy świadczeń w modelu powszechnym polityki społecznej. Dr Chaczko zaznaczył, że ok. 4% polskich obywateli korzysta z opieki społecznej. Natomiast w budżetach gminnych i powiatowych pozycja dotycząca opieki społecznej znajduje się na 3–4 miejscu. Swoj wywód oparł na analizie przykładu z roku 1993, w którym najwięcej osób korzystało z opieki społecznej. Model polityki społecznej zmieniał się – jak wykazał referent – na przestrzeni lat. Uproszczonego został formalizm przy składaniu wniosków.

Kolejną referentką była dr hab. Teresa Zbyrad, prof. UR, która omówiła *Przemiany w domach pomocy społecznej jako symbol modernizacyjnych zmian w sferze działań opiekuńczych*. Profesor Zbyrad zapoznała uczestników z funkcjonowaniem domów opieki społecznej w okresie PRL-u. Zwróciła uwagę, że przede wszystkim były to wówczas zakłady zamknięte. Tworzono domy dla rencistów, osób przewlekle chorych, dla umysłowo upośledzonych. Podkreśliła, przyjmując za wyjściową dla swoich rozważań definicję opracowaną przez prof. Elżbietę Tarkowską, że zakłady opieki oraz domy opieki noszą cechy instytucji totalnych. Prelegentka scharakteryzowała domy opieki i opisała panujące w nich warunki. W dalszej części wystąpienia omówiła główne czynniki ewolucji w DPS w XX w., zaliczyła do nich np. wzrost dostępności informacji z zakresu medycyny, psychologii, pedagogiki, wiedzy na temat niepełnosprawności czy podniesienie jakości pomocy socjalnej dotyczącej świadczonych usług. Następnie scharakteryzowała zmiany legislacyjne systemu pomocowego w początkach transformacji ustrojowo-gospodarczej, m.in. przejście z systemu opieki do systemu pomocy, zwiększenie kompetencji personelu, zmianę organizacji DPS. W końcowej części wystąpienia zostały zaprezentowane główne problemy w DPS w XXI w.

Prelegentka wymieniła tu m.in. problemy kadrowe, niedobór pracowników czy depersonalizację mieszkańców.

Po wysłuchaniu tych czterech referatów odbyła się dyskusja, która koncentrowała się wokół problemów pracy w DPS-ach, sposobu ich funkcjonowania, braku należytej opieki. Zwrócono także uwagę na sposób realizacji zadań spoczywających na Centrum Usług Społecznych oraz kwestię zatrudnienia młodego pokolenia w instytucjach socjalnych. Podniesiono zagadnienie zmian zachodzących w postrzeganiu przez społeczeństwo pracy w DPS-ach oraz umieszczania w nich rodzin.

Trzecią część obrad „Polityka społeczna czasów transformacji cz. II” moderował pełnomocnik prorektora ds. organizacji i współpracy z zagranicą dr Jarosław Kinal z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Tę część zainicjował dr Hubert Kotarski z Uniwersytetu Rzeszowskiego, który wygłosił referat *Diagnozowanie problemów społecznych w Polsce po 1989 roku jako punkt wyjścia do poprawy jakości życia*. Prelegent rozpoczął wystąpienie od ustaleń terminologicznych dotyczących rozumienia pojęcia „jakość życia” (definicja za Quality of Life Group – WHO). Następnie przedstawił historię diagnozowania problemów, zwrócił uwagę na rolę powołanego w 2000 r. Instytutu Badań nad Jakością Życia w miastach powiatów grodzkich, wskazał na prekursorów diagnozowania problemów społecznych: Janusza Czapińskiego oraz Tomasza Panka i przypomniał, że pierwsze panelowe badanie jakości życia zostało przeprowadzone w Poznaniu w 2001 r. W dalszej części scharakteryzowane zostały wyniki Rzeszowskich Diagnoz Społecznych. Prelegent zaznaczył, że do 2021 r. przeprowadzono pięć edycji badań. Ukazały się trzy publikacje poświęcone temu zagadnieniu. Badania skupiały się na płaszczyznach: suburbanizacji, jakości powietrza, edukacji, zdrowia, pamięci historycznej miasta. Wszystkie mają służyć podniesieniu jakości życia w Rzeszowie.

W dalszej części konferencji swoje wnioski z badań opatrzone tytułem *Płaszczyzny wsparcia dla przemian społecznych na terenach popegeerowskich* zaprezentowały dr hab. Adriana Merta-Staszczak, prof. Politechniki Wrocławskiej, oraz dr Sylwia Straszak-Chandoha z Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Prelegentki zauważyły, że tereny po likwidacji PGR-ów zmagają się z ubóstwem, dlatego wymagały szczególnego wsparcia ze strony państwa. Jednym z działań w tym zakresie było utworzenie przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa 250 miejsc pracy pozarolniczej dla osób wywodzących się z tych terenów. Organizacja ta prowadziła także ok. 500 innych programów adaptacyjnych dla osób pracujących w zlikwidowanych PGR-ach. Dla dzieci oferowano różnego rodzaju stypendia, a dla studentów stypendia pomo-

stowe. Badaczki wskazały, że Agencja w latach 1996–2003 organizowała dla najmłodszych wypoczynek wakacyjny. Z tej formy skorzystało ok. 1600 osób. Dla dorosłych były oferowane fundusze na leczenie sanatoryjne. Zostały wdrożone także programy dotyczące cyfryzacji. Przyznawano również bezzwrotną pomoc finansową. Jednocześnie nie wykonano pomiarów efektywności wdrożonych programów pomocowych. W 2003 r. Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa została przekształcona w Agencję Nieruchomości Rolnych. Prelegentki przypomniały, że ostatni raport dotyczący sytuacji osób mieszkających na tych terenach ukazał się w 2008 r. W 2014 r. obszary te zostały objęte programami pomocowymi pochodzącymi ze środków Unii Europejskiej.

Dr Krzysztof Popiński z Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu przedstawił referat pt. *Transformacja szkolnictwa wyższego w Polsce po 1989 roku*. Prelegent omówił relację między szkolnictwem wyższym a polityką społeczną po roku 1989. Zauważył, że szkolnictwo wyższe jest jednym z elementów polityki społecznej prowadzonej przez państwo. O skuteczności działań w tym zakresie świadczy wzrost liczby studentów w latach 1990–2010. Tezę tę dr Popiński wsparł wykresem ilustrującym dynamikę skali tego wzrostu. Od 2010 r. liczba ta jednak spada, co może oznaczać nasycenie się rynku lub brak chęci kontynuowania kształcenia. W dalszej części wystąpienia prelegent dokonał analizy liczebności studentów uczelni państwowych i niepaństwowych. Omówiona została także struktura kierunków studiów na uczelniach w latach 1990–2020. W tym kontekście mówca przeanalizował wzrost liczby nauczycieli akademickich w szkolnictwie wyższym oraz scharakteryzował wpływ tych tendencji na jakość kształcenia. Poruszona została także kwestia feminizacji uczelni wyższych (wzrost liczby studentek, pracowniczek naukowych). W podsumowaniu dr Krzysztof Popiński wskazał, że uczelnie dostosowywały się do warunków politycznych i społecznych w poszczególnych latach.

Ostatnią referentką w tej części obrad była dr Justyna Stecko z Politechniki Rzeszowskiej, która przedstawiła problem badawczy *CSR a zaufanie społeczne – analiza wybranych aspektów w kontekście przemian społecznych*. Punktem wyjścia do rozważań prelegentka uczyniła problem odpowiedzialności przedsiębiorstw za ich wpływ na społeczeństwo. Przedstawiła cele Społecznej Odpowiedzialności Biznesu (ang. *Corporate Social Responsibility*, CSR). Wyjaśnione zostały różnice pomiędzy CSR a koncepcją CSV (ang. *Creating Shared Value*) dotyczące tworzenia nowych okazji biznesowych wraz z kreowaniem ich nowej wartości. Dr Stecko wskazała na problem ze zdefiniowaniem zaufania do tych podmiotów (pojęcie „zaufanie” zostało przytoczone za badaczami: Ste-

phenem M.R. Coveyem i Rebecą R. Merrill). Ten aspekt prelegentka omówiła, posiłkując się wykresem ilustrującym skojarzenia, jakie implikuje pojęcie „społeczna odpowiedzialność biznesu”. Na tej podstawie dr Justyna Stecko opracowała wykaz czynników, które mogą przyczynić się do wzrostu zaufania potencjalnych klientów do firm.

Po zakończeniu wystąpienia odbyła się dyskusja poświęcona kwestiom poruszonym we wszystkich referatach tego dnia obrad: m.in. pesymizmowi w badaniach naukowych, podejmowaniu ryzyka w biznesie, kulturze politycznej. Po zakończeniu dyskusji profesor Paweł Grata dokonał podsumowania pierwszego dnia konferencji.

Obrady w drugim dniu konferencji (25 listopada 2021 r.) otworzył prof. dr hab. Paweł Grata. Moderatorką czwartej części sympozjum, zatytułowanej „Instytucje a modernizacja społeczna”, była dr hab. Agnieszka Hess, prof. UJ. Panel rozpoczął się wystąpieniem dra hab. Sławomira Kamosińskiego, prof. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, który omówił zagadnienie pt. *Mieszkańcy gminy jako wspólnota samorządowa? Partycypacja, wartości lokalne i integracja mieszkańców jako przykład modernizacji społecznej po 1989 roku*. Profesor Kamosiński zaznaczył, że jego wystąpienie jest próbą podsumowania działalności samorządu po 31 latach istnienia. Przypomniał, że w okresie PRL-u obowiązywała administracja jednolita, która nie dawała szans na aktywizację mieszkańców. Sytuacja zmieniła się w 1989 r. Prelegent wskazał na ważne daty graniczne: 24 sierpnia 1989 r. (powołanie Tadeusza Mazowieckiego na prezesa Rady Ministrów) oraz 8 marca 1989 r. (uchwalenie ustawy o samorządzie gminnym). Zmiany te odbywały się etapowo. W 1998 r. wraz z reformą administracyjną powstały powiaty oraz województwa. W 2002 r. ordynowano bezpośrednie wybory samorządowe. Natomiast w 2017 r. wprowadzono wydłużenie kadencji wraz z możliwością dwukrotnego kandydowania.

W referacie pt. *Ewolucja zaangażowania obywatelskiego po 1989 roku* zaprezentowanym przez dr Annę Kołomycew z Uniwersytetu Rzeszowskiego poruszone zostały zagadnienia zaangażowania społeczeństwa w sprawy publiczne w kraju. Na podstawie badania CBOS z 2018 r. („Komunikat z Badań”, nr 74) prelegentka poddała analizie stopień zaangażowania jednostek w sprawy społeczności lokalnej. Następnie przedstawiła trzy etapy instytucjonalizacji prawnej instrumentów zaangażowania obywatelskiego wraz z adekwatnymi przykładami. We wnioskach prelegentka wskazała nie tylko na ewolucję zaangażowania obywatelskiego, ale także na jego wynaturzenia m.in. na pozorne tworzenie nowych instrumentów, takich jak komisja petycji, skarg i wniosków.

Następnie dr hab. Bogusław Kotarba, prof. UR, wygłosił referat zatytułowany *Opinie i postawy wobec samorządu terytorialnego w świetle badań CBOS (1990–2020)*. W wystąpieniu scharakteryzował korelację między samorządem terytorialnym a polską transformacją. Rozważania rozpoczął od ustalenia stanu wyjściowego, przyjmując za cezurę rok 1990, zatem czas przed przeprowadzeniem wyborów samorządowych. Po tym okresie w systemie politycznym pojawiły się samorządy z określonymi zadaniami. Została sformułowana misja jednostki samorządu terytorialnego (rozumianego w wystąpieniu zgodnie z definicją Janusza Hryniewicza). Na podstawie badań CBOS prelegent poddał analizie znaczenie wyborów samorządowych w latach 1998–2018 dla społeczeństwa lokalnego. W dalszej części wystąpienia omówił uwarunkowania rozwoju miejscowości i najbliższego regionu (rola samorządu: lokalnego, miejskiego, wojewódzkiego oraz władz centralnych). We wnioskach prelegent wskazał, że na przestrzeni lat zmieniała się ranga nadawana wyborom samorządowym, przy zachowaniu trendu wzrostowego, zaś wybory samorządowe zaczynają cieszyć się wysokim i rosnącym z biegiem lat zainteresowaniem mieszkańców.

Mgr Joanna Grzechnik z Uniwersytetu Jagiellońskiego przedstawiła referat pt. *Miejskie ruchy społeczne – rozwój czy atrofia?* Omówiła w nim funkcjonujące w nauce definicje ruchów miejskich (za terminami opracowanymi przez Macieja Kowalewskiego i Pawła Kubickiego). Na tej podstawie dowiodła, że ruchy miejskie są postrzegane jako agent zmiany kulturowej, ich rola polityczna jest podobna do think tanków. W dalszej części wystąpienia prelegentka scharakteryzowała trzy wyznaczniki badania ruchu społecznego według Alaina Touraine'a oraz omówiła poszczególne fazy rozwoju polskich miejskich ruchów społecznych. Wyjaśniła rolę i znaczenie dyskursu ruchów miejskich obecnie oraz w przyszłości. Swoje wystąpienie badaczka zakończyła pytaniem otwartym: czy miejskie ruchy społeczne i aktywiści miejscy w dyskursie publicznym to synonimy?

Ostatnią prelegentką w tej części była dr Mira Malczyńska-Biały z Uniwersytetu Rzeszowskiego, która wygłosiła referat *Ochrona konsumentów w Polsce po 1989 roku*. Punktem wyjścia do rozważań była próba zdefiniowania, czym są prawa konsumenta oraz jak kształtowała się polityka konsumencka w Polsce. W tym celu prelegentka dokonała analizy porównawczej praw konsumenta w okresie PRL-u i po roku 1989. Wskazała, że po transformacji pojawiły się w kraju na szeroką skalę sklepy samoobsługowe, które zmonopolizowały rynek. Dlatego 24 lutego 1990 r. weszła w życie ustawa o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym. Dr Malczyńska-Biały omówiła nieuczciwe praktyki han-

dlowe w latach 90. XX w., zaliczyła do nich m.in. brak informacji na asortymencie. Przedstawiła rozwój reklamy produktów. Według prelegentki kolejnym ważnym etapem była harmonizacja polskiego ustawodawstwa z prawem Unii Europejskiej. Nakreślone zostały strategie polityki konsumenckiej w Polsce wraz z programami na poszczególne lata. W dalszej części wystąpienia referentka odniosła się do globalizacji konsumpcji oraz współczesnego społeczeństwa konsumpcyjnego. W podsumowaniu wskazała, jak pandemia Covid-19 wpływała i wpływa na prawa konsumenckie.

Po tej wypowiedzi odbyła się dyskusja, w której poruszono m.in. kwestie działalności samorządu terytorialnego, funkcjonowania budżetu obywatelskiego, poziomu ochrony konsumenta czy modeli deliberalizacji komunikowania.

Ostatnia, piąta część sympozjum przebiegała pod hasłem „Modernizacja w sferze dyskursu publicznego”. Rozpoczęło ją wystąpienie dra Jarosława Kinała z Uniwersytetu Rzeszowskiego pt. *Internet jako medium modernizacji społecznej w Polsce*. Badacz omówił ewolucję w dostępności do Internetu i wynikające stąd dysproporcje. Podkreślił, że w 1995 r. tylko 0,6% mieszkańców Polski miało dostęp do sieci. W 2000 r. było to już 9,9%, a w 2020 r. aż 86,8%. Ta swego rodzaju modernizacja mentalna charakteryzowała się m.in. rewolucją komunikacyjną, neodziennikarstwem i zmianą zachowań społecznych i kulturowych. Zostały przytoczone przykłady modernizacji instytucjonalnej (EPUAP, informatyzacja ZUS i edukacji, usług publicznych). We wnioskach końcowych dr Kinał wskazał, że Internet dokonał modernizacji wszystkich sfer życia.

Kolejnym prelegentem był prof. dr hab. Tomasz Goban-Klas z Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, który przedstawił referat zatytułowany *Modernizacja – mediatyzacja – metaverse – mediocen*. Swoje rozważania osadził wokół terminologii związanej z modernizacją i mediatyzacją. Nawiązał do ustaleń Edwarda Sapira (modernizacja) i Davida Lernara (mediatyzacja). Wyjaśnił, na czym polega rozwój potencjału medialnego i marketingowego. W tym kontekście scharakteryzował przemysł marketingowy i dowodził, że społeczna teoria mediów reprezentowana przez Johna Thompsona jest już przestarzała. Argumentując tę tezę, odwołał się do osiągnięć „ery Steva Jobsa” i pojawienia się nowych urządzeń mobilnych. Wskazał także na rolę, jaką obecnie w algorytmach odgrywa założyciel Facebooka Mark Zuckerberg. Era ta, czy też epoka – jak wskazał referent – trwa cały czas. W rezultacie tych dociekań profesor Goban-Klas zaproponował nowe rozumienie innowacyjnych mediów, w tym społecznościowych, za jego podstawę przyjął pracę Jay D. Boltera *Digital Plenitude*.

Przeobrażenia form komunikacji politycznej w Polsce po 1989 roku omówił dr hab. Bartłomiej Biskup z Uniwersytetu Warszawskiego. Prelegent wyjaśniał, czym jest komunikacja społeczna, wyzyskując do tego celu obrane dwa kierunki badań: praktyczny oraz teoretyczno-empiryczny. Formy komunikacji politycznej w Polsce zostały zaprezentowane na wybranych przykładach wydarzeń z ostatnich 30 lat z uwzględnieniem ich ewolucji. Pierwszy etap, lata 1990–1994, charakteryzował się przenoszeniem doświadczeń z innych krajów. Etap drugi obejmował lata 1995–2003 i cechował się wiodącą rolą mediów masowych. Trzeci – lata 2004–2014 – to kampania permanentna, zaś ostatni okres to czas mediatyzowanego populizmu, który trwa od 2016 r. Prelegent opisał ten okres jako silną polaryzację tradycyjnych mediów oraz kreowanie rzeczywistości politycznej przez media społecznościowe.

Następnie głos zabrała prof. dr hab. Teresa Sasińska-Klas z Uniwersytetu Jagiellońskiego, która wygłosiła referat zatytułowany *Podmiotowość polityczna młodego pokolenia w Polsce a procesy modernizacji w świetle badań opinii publicznej*. Prelegentka zajęła się badaniem relacji mediów i polityki oraz próbami osadzenia badań naukowych w polityce mediów. Profesor Sasińska-Klas wskazała, że eksponowany w światowych mediach aspekt polityczny znalazł perfekcyjne zastosowanie w polskiej rzeczywistości. Swoje ustalenia poparła badaniami ankietowymi dotyczącymi stosunku demokracji do innych form rządów, które zostały przeprowadzone na grupie respondentów od 18 do 24 roku życia. W 2020 roku 70% badanych wyrażało swój sprzeciw wobec niedemokratycznych rządów. Kolejny wykres z 2021 r. wskazał wzrost niezadowolonia młodych mieszkańców Polski z funkcjonowania demokracji w kraju. Przeanalizowane zostały także wnioski dotyczące sytuacji, w jakich rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne. Podsumowując, profesor Sasińska-Klas zasygnalizowała ewolucyjną płynną ścieżkę modernizacji młodego pokolenia.

Z kolei dr hab. Agnieszka Hess, prof. UJ, wygłosiła referat pt. *Między systemem a światem życia – III sektor w dyskursie parlamentarnym 1989–2019*. Prelegentka postawiła pytanie, czy współcześnie organizacje pozarządowe są podmiotami dynamizującymi życie społeczne. Odpowiadając na nie, odwołała się do swojego projektu dotyczącego współpracy międzysektorowej. Omówiła strukturę dyskursu parlamentarnego. Posiłkując się wykresem, scharakteryzowała liczbę wystąpień dotyczących organizacji pozarządowych w latach 1990–2019, a następnie przedstawiła obszary tematyczne, wokół których oscylowały te wystąpienia – czym jest organizacja, ramy funkcjonowania i finansowania, kontrola i informacje oraz prawo i sądownictwo. Przykładami takich topików

mogą być: fundusz, służba, lekarz, zdrowie. Prelegentka zwróciła uwagę, że topików dotyczących spraw jednostkowych jest bardzo mało, na 109 tylko 4 wskazują na indywidualizm. We wnioskach referentka wskazała na zakorzenienie się w dyskursie parlamentarnym terminów i obszarów badawczych dotyczących organizacji pozarządowych oraz zakresiła perspektywy badań w przyszłości.

Wystąpienia uczestników konferencji zakończył referat dr Joanny Jaroszyk z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu zatytułowany *Wolność wypowiedzi jako wyraz modernizacji społecznej w Polsce po 1989 roku*. Prelegentka scharakteryzowała etapy odzyskiwania podmiotowości przez obywateli Polski po 1989 r. – likwidację cenzury, ratyfikację Europejskiej Konwencji Praw Człowieka w 1993 r., umowę stowarzyszeniową z Wspólnotą Europejską w 1991 r. Ważną rolę w kreowaniu wolności odegrała konstytucja z 2 kwietnia 1997 r. (art. 17, 54, 73) oraz ustawa o dostępie do informacji publicznej z dnia 6 września 2001 r. Następnie prelegentka omówiła rolę wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 2003 r. dotyczącego art. 54 konstytucji. W tym kontekście dowiodła, że wolność wypowiedzi jest wyrazem modernizacji społeczeństwa i stanowi jeden z najważniejszych elementów demokracji. Potwierdza to także ewolucja w kierunku tzw. społeczeństwa informacyjnego, w którym kapitałem stają się wolność wypowiedzi, wiedza oraz umiejętności tworzenia informacji. Wraz z upowszechnieniem się Internetu nastąpił aktywny wzrost uczestnictwa w debacie publicznej.

Po szeroko zakrojonej, wieloaspektowej dyskusji poświęconej wielu kwestiom powiązanych z procesami modernizacyjnymi po 1989 r., osiągnięciom i porażkom w poszczególnych gałęziach społecznych prof. dr hab. Paweł Grata dokonał merytorycznego podsumowania sympozjum. Przypomniał, że konferencja objęła cztery obszary tematyczne: „Transformacja społeczna – próba deskrypcji”; „Polityka społeczna czasów transformacji”; „Instytucje a modernizacja społeczna” oraz „Modernizacja w sferze dyskursu publicznego”. Wygłoszono na niej 23 referaty odśladające sukcesy i niepowodzenia w budowaniu nowoczesnego państwa. Za cenne uznał wnioski postulowane przez prelegentów. Na zakończenie profesor podziękował uczestnikom za udział w konferencji hybrydowej, w polemikach i dyskusjach, przekazał informacje dotyczące publikacji pokonferencyjnej i zaprosił zebranych do udziału w następnej sesji z cyklu „Oblicza Polskiej Modernizacji”, która tym razem koncentrować się będzie wokół tematu „Polacy za granicą – dokonania w sferze gospodarczej i społecznej”.

